

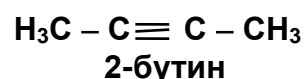
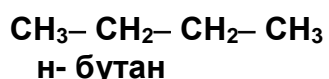
АЛКИНИ

(доц. Г. Велинов)

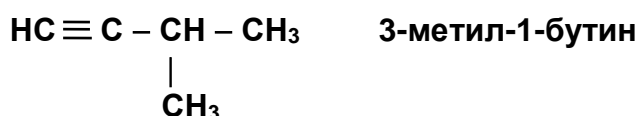
Алкините са ненаситени въглеводороди, чиито молекули съдържат тройна връзка. Алкините не се срещат в природата, а се получават по синтетични методи.

Алкините са ненаситени въглеводороди, които имат в молекулата си два водородни атома по-малко от съответните алкени и четири по-малко от съответните алкани. Те образуват хомоложен ред с обща формула C_nH_{2n-2} .

Според систематичната номенклатура, наименованията на алкините се образуват от наименованията на алканите със същия брой въглеродни атоми, като наставката “ан” се заменя с “ин”. Мястото на тройната връзка се обозначава с арабска цифра:

При по-сложно построени алкини, местата на заместителите алкилови групи и тройната връзка, която е функционална група на тези съединения, се обозначават с арабски цифри:

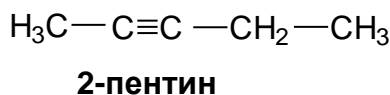
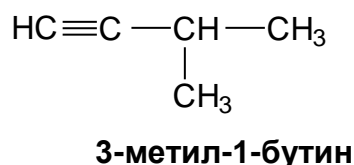
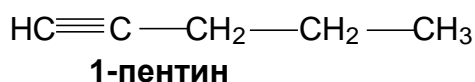
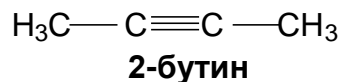
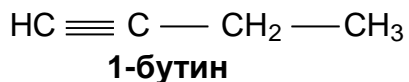
Хомоложен ред на алкините:

C_2H_2	етин (ацетилен)
C_3H_4	пропин
C_4H_6	бутин
C_5H_8	пентин
:	
C_nH_{2n-2}	алкин

Забележка : Първият член на алкините съдържа два С-атома, поради което в общата формула C_nH_{2n-2} $n \geq 2$

ИЗОМЕРИЯ И СТРОЕЖ

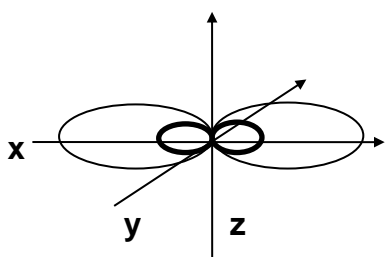
Както при алкените изомерията е верижна и позиционна. При бутина са възможни само позиционни изомер, но при пентина са възможни и верижни и позиционни:

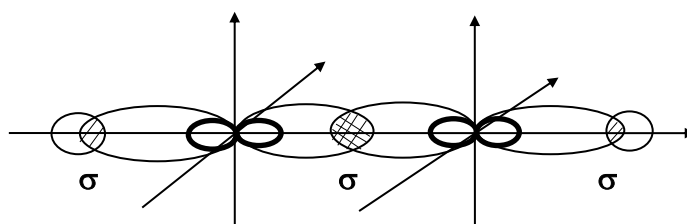
1-пентин и 2-пентин са позиционни изомери, а **1-пентин и 3-метил-1-бутин** са верижни изомерни съединения.

СТРОЕЖ НА МОЛЕКУЛАТА

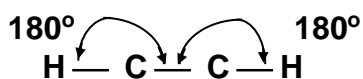
Всички алкини съдържат в молекулата си тройна връзка. Въглеродните атоми в молекулата на алкините, които са свързани с тройна връзка са в **sp**-хибридно състояние. Строежът и особеностите на тройната връзка е удобно да бъдат разгледани при **етина**. Опитно е установено, че молекулата на етина е линейна. Този линеен строеж може да се обясни единствено със **sp**-хибридното състояние на въглеродния атом:

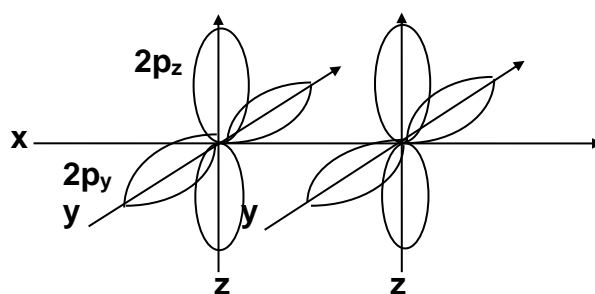
пространствено разположение
на **sp**-орбиталите

образуване на σ -връзките
в молекулата на етина

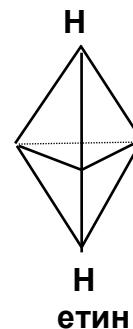
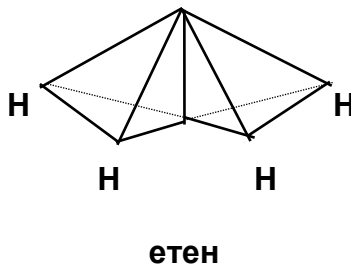
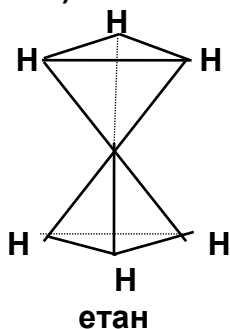
σ -скелет на молекулата
на етина

образуване на π -връзки
в молекулата на етина

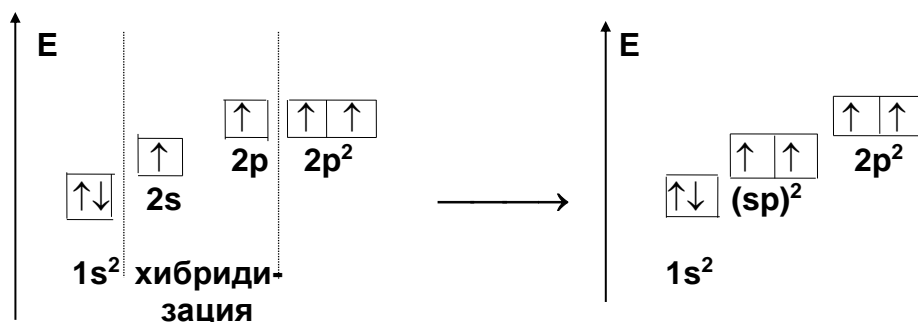
Двете нехибридизирани орбитали - **2p_y** и **2p_z** са взаимно перпендикулярни и се припокриват странично две по две.

Според стереохимичната теория, тройната връзка между отделните тетраедрични въглеродни атоми се реализира чрез обща стена на тетраедрите (вж. **СТРУКТУРНА ТЕОРИЯ**).

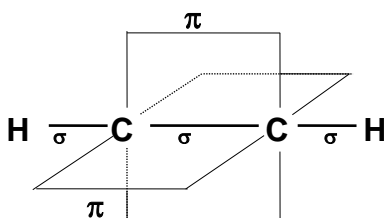

Хибридизацията на валентните електрони на въглеродните атоми, свързани с тройна въглерод-въглеродна връзка се реализира между една **2s-орбитала** и едната **2p_x-орбитала**, при което се получават две равностойни **sp**-хибридни

орбитали. Чрез припокриването им се реализират σ -връзките на **sp-хибридните** въглеродни атоми в алкините.

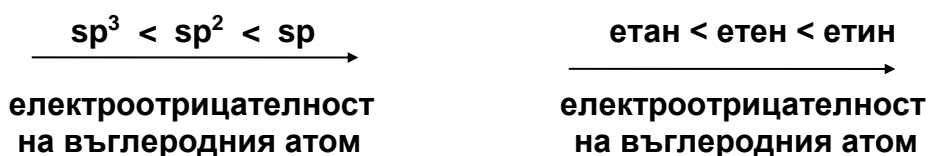

Електронно-орбитален модел на етин - вж. **ХИМИЧНА ВРЪЗКА**

Молекулите на алкините съдържат тройна връзка между въглеродните атоми, която е с около **0.03** нанометра по-къса от единичната **C—C** връзка и с около **0.01** нанометра по-къса от двойната **C=C** връзка. Общата енергия на тройната връзка е с около **280 kJ/mol** по-ниска от енергията на три σ -връзки между въглеродни атоми. Въглеродните атоми, свързани с тройна връзка са в **sp-хибридно състояние**. В това валентно състояние въглеродът проявява максималната си електроотрицателност, в сравнение с другите състояния (**sp²** и **sp³**). Тройната връзка в молекулата на ацетилен се състои от една σ -връзка, в която участват двете **sp-хибридни орбитали**, с по един електрон и две взаимно перпендикулярни π -връзки, образувани с участието на **2p-атомни орбитали** на двата въглеродни атома. Молекулата на етина е линейна. Тройната връзка в молекулата е неполярна, но под действието на полярни реагенти тя лесно се поляризира, поради значителната подвижност на **π -електроните**.

Етинилната група **HC≡C—** има отрицателен индукционен ефект, поради значителната електроотрицателност на **sp-хибридните C-атоми**.

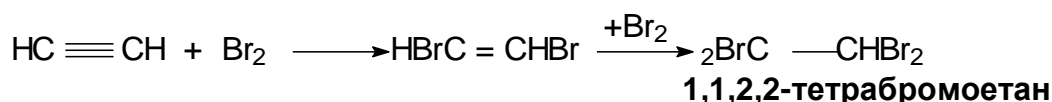

В сравнение с алканите и алкените, връзката между **sp-хибриден C-атом** и **H-атом** е по-силно полярна, което определя и способността към заместителни реакции, въпреки подчертано ненаситения характер на тези съединения.

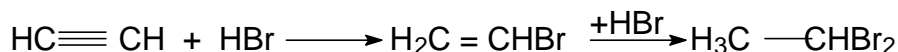
ХИМИЧНИ СВОЙСТВА

1. Халогениране

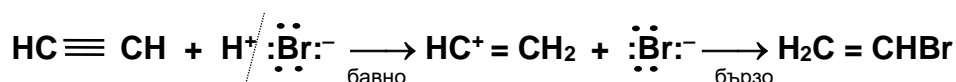
Реакциите протичат в два етапа, чрез последователно разкъсване на двете π -връзки. Ето защо, подобно на алкените, алкините обезцветяват бромна вода (качествена реакция за сложна връзка):

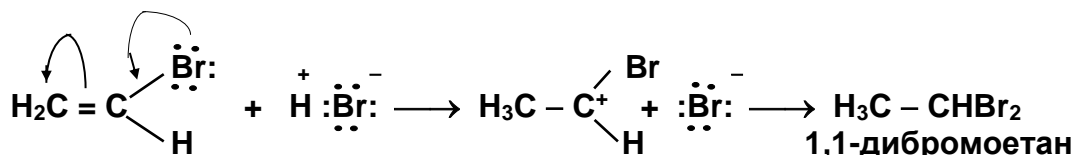
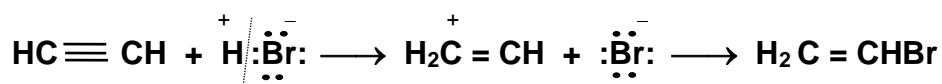
2. Хидрохалогениране.

Хидрохалогенирането протича като електрофилно присъединяване:

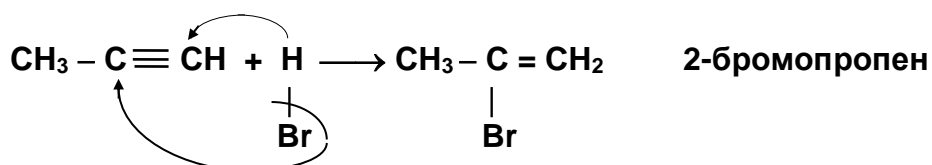

Механизъм:

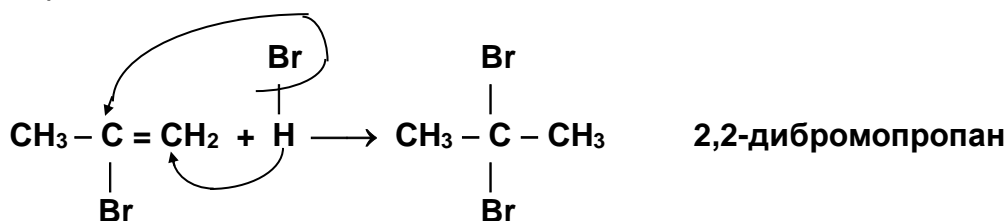

При винилбромида настъпва **p,π**-спрягане между двата **p**-електрона на π -връзката и двойката **p**-електрони на бромния атом.

Присъединяването на халогеноводород към несиметрично построени алкини протича по правилото на Марковников:

Присъединяването на втора молекула бромоводород става също по правилото на Марковников:

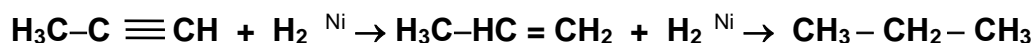

3. Хидриране.

В присъствие на катализатори алкините се хидрогенират до алкени:

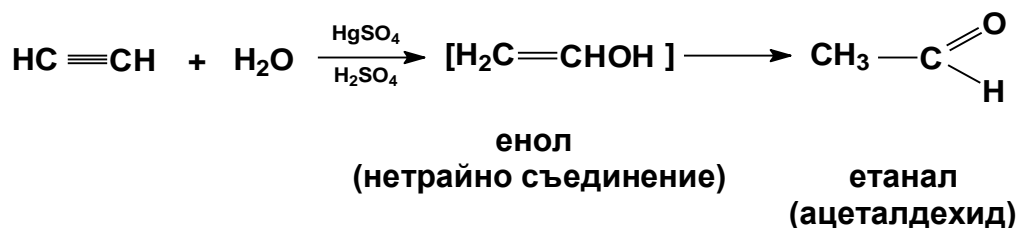
При хидрогениране на пропин последователно се образуват пропен и пропан. При катализатор **Ni** реакцията отива направо до пропан:

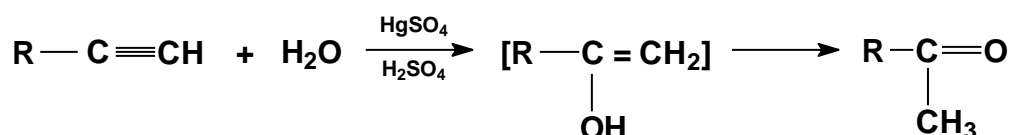
Реакцията може да спре до пропен само ако се използва по-слабо активен катализатор (**Pd** дезактивиран с оловен ацетат).

4. Хидратиране - реакция на Кучеров.

Ацетиленът (етинът) в присъствие на живачни соли присъединява вода, при което се получава ацеталдехид:

При хидратирането също се спазва правилото на Марковников, в резултат на което при хидратиране на хомолозите на етина се получават кетони:

5. Цианхидриране.

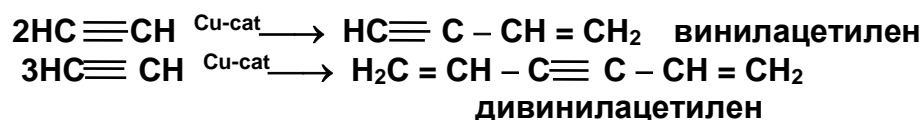

Акрилнитрилът е препродукт при производството на синтетично влакно **ПАН** (полиакрилонитрил).

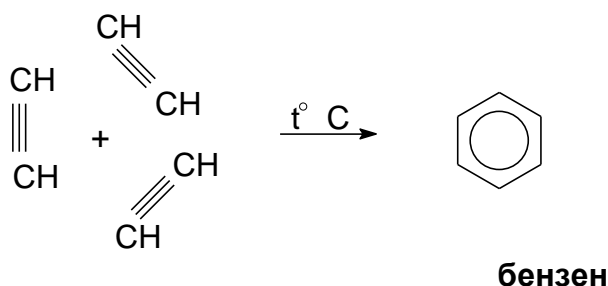
6. Полимеризация.

Алките под действието на катализатори и при нагряване, се полимеризират и дават различни съединения.

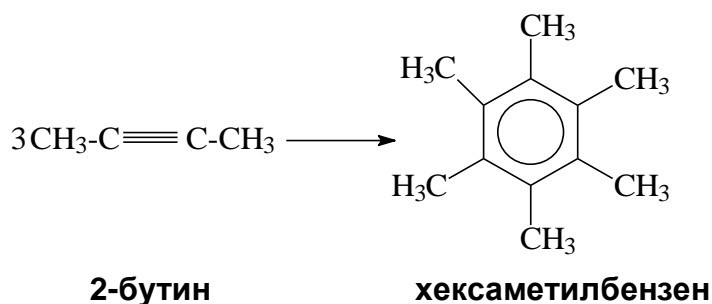
В присъствие на **Си-катализатори** етинът димеризира и тримеризира линейно:

При нагряване нискомолекулярните алкини тримеризират до съответни ароматни въглеводороди:

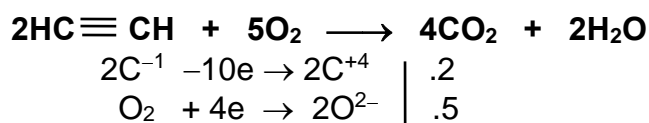

Хомолозите на етина тримеризират до хомолози на бензена:

7. Окисление

Запален на въздуха ацетиленът изгаря до въглероден диоксид и вода:

При енергично окисляване във воден разтвор молекулите на алкините се разкъсват при тройната връзка, като се получават карбоксилни киселини:

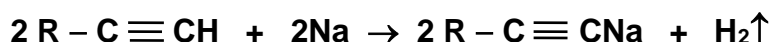

В резултат на тази реакция, алкините обезцветяват разтвор на KMnO_4 , което е качествено доказателство за наличие на сложна връзка.

В частност етинът при тези условия дава две молекули метанова (мравчена киселина), която по нататък се окислява до въглеродна киселина и след това се разпада до CO_2 и H_2O (аналогично на етена - вж. **АЛКЕНИ**). Следователно етинът обезцветява разтвор на KMnO_4 , като крайните продукти са CO_2 и H_2O .

8. Заместителни реакции

Поради полярният характер на връзката между въглеродния атом в sp -хибридно състояние и водородния атом, последният може да бъде заместен с атом на метал:

Получените съединения имат йонен характер и се наричат **алкиниди**:

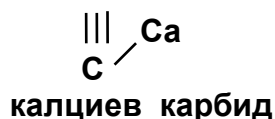

Очевидно е, че образуването на алкиниди е възможно само когато тройната връзка е в началото на въглеродната верига

При етина водородните атоми също могат да се заместят с атоми на метали, при което се получават **етинилиди (ацетилиди)**. Следователно етинът проявява слаби киселинни свойства. Когато и двата водородни атома при етина се заместят с метални атоми, то получените етинилиди се наричат **карбиди**:

натриев етинилд
(ацетилд)

$\text{Cu} - \text{C} \equiv \text{C} - \text{Cu}$
димеден етинилд
димеден карбид

ПОЛУЧАВАНЕ

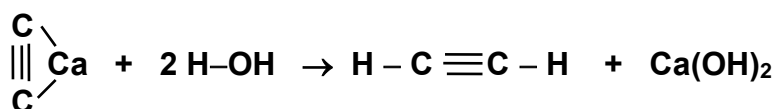
Етинът и неговите хомолози не се срещат в природата.

1. Етинът може да се синтезира директно от въглерод и водород при висока температура. Пропуска се водород през волтова дъга между въгленни (графитови) електроди:

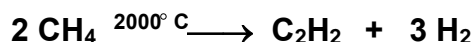
Днес този метод за пряк синтез на етин от прости вещества има само историческо значение.

2. Лабораторно етин се получава от калциев карбид и вода:

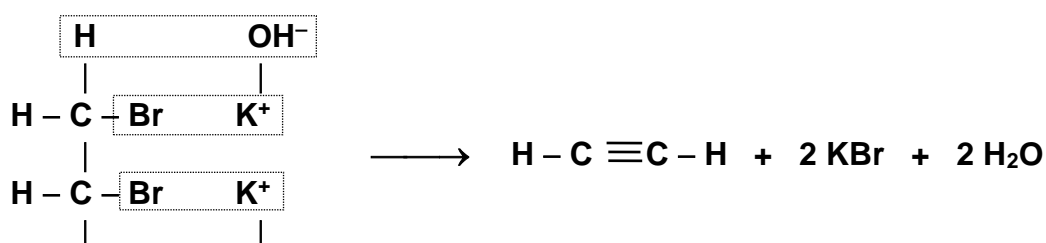

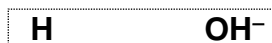
По този метод етинът (ацетиленът) се получава в практиката (оксиженови горелки).

3. За промишлени цели етин се добива от метан при висока температура. За целта се използват природни газове богати на метан, а високата температура се постига чрез електрическа дъга или чрез частично изгаряне на газа с добавен към него малко кислород:

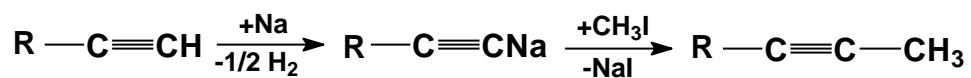

4. Етин и хомолозите му могат да се добиват при взаимодействието на вицинални (1,2-дихалогенни или β -дихалогенни) дихалогеналкани и алкохол разтвор на калиева основа – двойно елиминирание:

5. Метод за удължаване на въглероданата верига на алкините е вариант на синтеза Вюрц:

Методът е приложим само в случаите, когато сложната връзка е в началото на веригата, защото само в този случай **H**-атом при тройната връзка е полярен и може да се замества с метал до получаване на алкинид.

Октомври, 2002 г.